

СТАТТЯ НОМЕРА

УДК 349.2:351.74

С. М. Бортник,

кандидат юридичних наук, декан факультету № 2 (кримінальної поліції)
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5281-6007>

ПОНЯТТЯ «ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ З ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ»

Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «трудові правовідносини». Розглянуто структурні елементи трудового правовідношення, проаналізовано підстави виникнення трудових правовідносин. Досліджено особливості трудових правовідносин із поліцейськими. Надано авторське визначення поняття «трудові правовідносини з поліцейськими».

Ключові слова: трудові правовідносини, поліцейський, орган поліції, працівник, роботодавець.

Постановка проблеми. Трудові правовідносини завжди привертала до себе увагу дослідників, оскільки є системоутворювальною категорією у трудовому праві. До розробки цієї категорії в різні часи доклали зусилля такі відомі вчені-трудовики, як: М. Г. Александров, Б. К. Бегічев, В. С. Венедіктов, Л. Я. Гінцбург, В. В. Жернаков, С. О. Іванов, М. І. Іншин, М. П. Карпушин, Р. З. Лівшиць, А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова, С. П. Маврін, А. Р. Мацюк, К. Ю. Мельник, В. І. Нікітінський, Ю. П. Орловський, А. Ю. Пашерстник, О. С. Пашков, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипко, В. І. Прокопенко, О. І. Процевський, О. В. Смирнов, В. М. Толкунова, Є. Б. Хохлов, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишева, О. М. Ярошенко та ін. Разом з тим з огляду на молодість такої державної інституції, як Національна поліція України, та достатнє молоде національне законодавство у цій сфері існує потреба у дослідженні та визначенні поняття «трудові правовідносини з поліцейськими».

Виклад основного матеріалу. У сучасній юридичній літературі можна виділити певні визначення поняття «трудові правовідносини». В. С. Венедіктов визначає трудове правовідношення як урегульований нормами трудового права добровільний юридичний зв'язок працівника з роботодавцем, за яким працівник зобов'язується виконувати визначену трудову функцію на конкретному виробництві з підпорядкуванням його внутрішньому трудовому розпорядку, а роботодавець зобов'язується оплачувати її за трудовим внеском і створювати умови праці відповідно до законодавства, колективного і трудового договору [1, с. 60–61]. З точки зору С. М. Прилипка, трудові правовідносини – це добровільні вольові відносини працівника з роботодавцем у сфері застосування і реалізації праці, що виражаються у взаємних суб'єктивних правах та обов'язках,

визначених законодавством чи договором [2, с. 151–152]. На думку К. Ю. Мельника, трудові правовідносини – це вольовий двосторонній зв'язок працівника та роботодавця через їх взаємні суб'єктивні трудові права і обов'язки, який виникає на підставі трудового договору [3, с. 16].

Отже, вищенаведене свідчить, що зазначені відносини виникають між працівником і роботодавцем. У загальному розумінні роботодавцем є та особа, яка надає роботу та оплачує її, а працівником особа, яка береться виконувати роботу, надану та оплачувану роботодавцем.

Національний законодавець надає такі визначення зазначеним сторонам трудових правовідносин: роботодавець – власник підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності, галузевої належності або уповноважений ним орган (керівник) чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю; працівник – фізична особа, яка працює на підставі трудового договору на підприємстві, в установі, організації чи у фізичної особи, яка використовує найману працю [4].

Якщо йдеться про трудові правовідносини з поліцейськими, то за логікою однією зі сторін цих відносин є поліцейський. Відповідно до ч. 1 ст. 17 закону України «Про Національну поліцію» поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції [5].

У юридичній літературі зверталася увага на те, що поліцейські виконують роботу (посадові обов'язки) приблизно так само за соціально-правовою природою, як і будь-які інші працівники в суспільному виробництві. Різниця полягає в тому, що поліцейські зайняті специфічною за цілями, завданнями та функціями працею, що пов'язана з реалізацією переважно правоохоронної функції держави. У процесі такої праці безпосередньо матеріальні цінності не утворюються. Така праця сприяє створенню матеріальних цінностей шляхом здійснення охорони відповідних суспільних відносин від протиправних посягань. Праця поліцейських, як правило, інтелектуальна, пов'язана з аналізом соціальної інформації, прийняттям юридичних рішень, взаємодією з різними юридичними та фізичними особами [6, с. 12–13].

Слід також звернути увагу на значну різницю у вимогах до трудової правосуб'єктності звичайного працівника та поліцейського. Зокрема, К. Ю. Мельник доводить, що сьогодні можна говорити про наявність лише одного загального критерію трудової правосуб'єктності працівника – вікового [7, с. 134]. Дійсно, ст. 188 Кодексу законів про працю України передбачає, що не допускається прийняття на роботу осіб молодших 16 років. За згодою одного з батьків або особи, котра його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли 15 років. Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх

шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час після досягнення ними 14-річного віку за згодою одного з батьків або особи, яка його замінює [8]. Інших загальних для всіх працюючих вимог КЗпП не передбачає.

Для поліцейських же національне законодавство передбачило цілу низку вимог до їх трудової правосуб'єктності. Так, відповідно до ч. 1 та 2 ст. 49 закону України «Про Національну поліцію» на службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою. Вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції, затверджує Міністерство внутрішніх справ України.

Крім того, національне законодавство чітко визначило осіб, які не можуть стати поліцейськими. Так, відповідно до ч. 3 ст. 49 та ч. 2 ст. 61 закону України «Про Національну поліцію» не може бути поліцейським: 1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною; 2) особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, в тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку; 3) особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої; 4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з нереабілітуючих підстав; 5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією; 6) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск; 7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції; 8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства; 9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції; 10) особа, яка відмовляється від взяття на себе зобов'язань дотримуватися обмежень та/або від складання Присяги поліцейського, визначених законом; 11) особа, яка звільнена або мала бути звільнена з посади на підставі закону України «Про очищення влади».

Отже, поліцейські є специфічними суб'єктами як трудового права, так і трудових правовідносин. Така специфічність обумовлюється функціями та завданнями поліції, а також характером службової діяльності.

Стосовно другої сторони трудового правовідношення з поліцейськими, то національний законодавець вирішив питання з особою

роботодавця таким чином: ст. 63 закону України «Про Національну поліцію» передбачає, що контракт про проходження служби в поліції – це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами.

Отже, національний законодавець роботодавцем у досліджуваних відносинах називає державу. На думку Є. Б. Хохлова, держава – хоча й особливий, але все-таки суб'єкт права, юридична особа. Тому вона повинна мати набір таких же умов (ознак), які характеризують наявність можливості тієї чи іншої особи бути суб'єктом права. Формальною такою ознакою є легітимність державної влади, у тому числі матеріальні ознаки – наявність майна і наявність організації. Поняття організації, крім усього іншого, містить у собі сукупність державних службовців, які перебувають у певній ієрархічній взаємозалежності. Отже, підкреслює Є. Б. Хохлов, здатність держави бути роботодавцем є найважливішою умовою й передумовою існування її як суб'єкта, здатного виконувати ті функції й вирішувати ті завдання, які на неї покладає суспільство [9, с. 526].

На думку О. М. Ярошенка, держава у трудових правовідносинах державних службовців виступає як звичайний роботодавець, а не як особливий публічний суб'єкт права. Тим більше, уточнював учений, що роботодавцем для державного службовця є не держава в цілому, а її конкретний орган [10, с. 11].

Остання позиція знайшла свій вираз і в ст. 63 закону України «Про Національну поліцію». Так, у відносинах з приводу укладання контракту від імені держави виступає поліція.

У свою чергу органи поліції здійснюють свої роботодавчі повноваження через посадових осіб, які користуються правом прийняття та звільнення службовців. Це голова Національної поліції України, начальники головних управлінь Національної поліції України в областях, м. Києві, Автономній Республіці Крим та м. Севастополі тощо. Зазначені посадові особи свої дії здійснюють від імені того чи іншого органу поліції. Отже, саме через них органи поліції набувають трудових прав та обов'язків. З огляду на це дії таких посадових осіб виглядають як дії власне органу поліції.

Із цього приводу Л. О. Чиканова зазначає, що в такому правовідношенні на стороні наймача одночасно можуть виступати два суб'єкти – держава як наймач і представник наймача (керівник державного органу). З огляду на це інший суб'єкт – службовець – перебуває у правовідносинах як з державою, так і з її представником. Причому службове відношення між представником наймача і державним службовцем є особливим самостійним правовідношенням [11, с. 103].

Останню позицію не підтримував М. Г. Александров, який зазначав, що відношення між найманим працівником і завідувачем підприємства не є особливим самостійним правовідношенням, а слугує

нерозривним доповненням майнових відносин між працівником і власником підприємства (фізичною або юридичною особою). Можливою подвійністю суб'єкта на стороні «роботодавця» є лише моментом, що ускладнює єдине трудове правовідношення [12, с. 170].

З останньою позицією слід погодитися, оскільки керівник підприємства або органу поліції є представником роботодавця, здійснюючи свою діяльність у його інтересах, і самостійно від себе не може вступати у трудові правовідносини. Крім того, визнання керівника підприємства або органу поліції суб'єктом трудових правовідносин, а саме роботодавцем, означало б можливість заявлення працівниками до нього майнових претензій, що випливають із цих правовідносин. На практиці ж претензії заявляють до відповідного підприємства або органу поліції.

К. Ю. Мельник справедливо звертає увагу на те, що керівник певного структурного підрозділу правоохоронного органу, який має право прийняття та звільнення службовців, виступає ще й суб'єктом трудових правовідносин як службовець. Відмінність його від інших службовців полягає в тому, що з огляду на своє службове становище він здійснює організаційно-управлінську діяльність [7, с. 172–173].

Іншою складовою поняття «трудові правовідносини» є те, з приводу чого вони виникають. У юридичній літературі вказується, що роботодавець вступає у трудові правовідносини для того, щоб отримати необхідну для виробництва або надання послуг працю. Отже, об'єктом трудових правовідносин є передусім власне праця (жива праця). Слід зазначити, що праця не може виступати товаром, оскільки не може бути відділена від працівника та перенесена в чужу майнову сферу. Працівник у трудових правовідносинах передусім бажає отримати оплату праці. З огляду на це іншим об'єктом трудових правовідносин є оплата праці [13, с. 122–123].

Стосовно трудових правовідносин з поліцейськими з огляду на норми закону України «Про Національну поліцію» слід вести мову про службу як про те, з приводу чого виникають відповідні відносини. Так, згідно зі ст. 59 Закону служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень. Час проходження служби в поліції зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

За здійснення службових обов'язків, тобто за процес служби, поліцейський отримує грошове забезпечення. Так, відповідно до ст. 94 закону України «Про Національну поліцію» поліцейські отримують грошове забезпечення, розмір якого визначається залежно від посади, спеціального звання, строку служби в поліції, інтенсивності та умов служби, кваліфікації, наявності наукового ступеня або вченого звання.

Важливе значення для визначення поняття «трудові правовідносини з поліцейськими» має те, на підставі чого вони виникають.

Традиційно в юридичній літературі обстоюється позиція, що виникнення трудових правовідносин відбувається на підставі трудового договору.

Водночас були висловлені позиції щодо самостійності такої підстави виникнення трудових правовідносин, як акт призначення на посаду, тобто мова йшла про те, що на підставі саме такого акта можуть виникати трудові правовідносини. Так, О. В. Смирнов зазначав, що підставою виникнення трудового правовідношення звичайно служить трудовий договір. Однак під час прийняття на виборну посаду юридичним фактом для виникнення трудових правовідносин виступає акт про обрання на посаду, якому звичайно передують згода громадянина виставити свою кандидатуру на виборах. Виникнення трудового правовідношення з працівником, якого прийнято на посаду, що знаходиться в номенклатурі вищого органу управління, пов'язується з адміністративно-правовим актом утвердження в посаді (призначення на посаду) цим органом [14, с. 191].

К. Ю. Мельник вказує, що акти призначення мають значення самостійної підстави виникнення трудових правовідносин. Так, виходячи з важливості завдань та функцій правоохоронних органів для життєдіяльності держави, їх виконання повинно здійснюватися у повному обсязі. Тому тут немає місця компромісу між сторонами трудових правовідносин службовців правоохоронних органів при встановленні прав і обов'язків. Зміст зазначених правовідносин визначається заздалегідь у нормативному порядку. А отже, саме з моменту призначення на посаду до певного правоохоронного органу службовець наділяється визначеними в нормативному порядку правами та обов'язками за посадою, тобто по суті трудовою функцією. Іншими словами, саме з моментом прийняття зазначених актів пов'язується виникнення трудового правовідношення з цими категоріями працюючих [7, с. 212].

Ми підтримуємо останню позицію, оскільки обґрунтування її міститься в національному законодавстві. Так, відповідно до ч. 2 ст. 56 закону України «Про Національну поліцію» службові відносини особи, яка вступає на службу в поліцію, розпочинаються з дня видання наказу про призначення на посаду поліцейського. Частина 5 ст. 63 закону України «Про Національну поліцію» передбачає, що контракт є підставою для видання наказу про прийняття особи на службу в поліції та/або призначення її на відповідну посаду.

Висновок. Отже, наказ про призначення на посаду поліцейського слід вважати основним та самостійним правовстановлюючим юридичним фактом, оскільки саме з його виданням пов'язується виникнення трудових правовідносин з поліцейськими.

Трудові правовідносини з поліцейськими – це правовий зв'язок поліцейського і держави, від імені якої виступає поліція, з приводу проходження служби та отримання грошового забезпечення, який виникає на підставі наказу про призначення.

Список бібліографічних посилань: 1. Венедиктов В. С. Трудовое право Украины (Общая часть): учеб. пособие. Симферополь: Доля, 2004. 164 с. 2. Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Трудовое право України: підручник. Харків: Вид-во П Вапнярчук Н. М., 2008. 664 с. 3. Мельник К. Ю. Трудовое право України: підручник. Харків: Діса плюс, 2014. 480 с. 4. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14> (дата звернення: 22.02.2017). 5. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 22.02.2017). 6. Худякова О. В. Правове регулювання виникнення трудових правовідносин з поліцейськими: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2016. 18 с. 7. Мельник К. Ю. Проблеми правового регулювання трудових відносин службовців правоохоронних органів: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2009. 360 с. 8. Кодекс законів про працю України: закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада УРСР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 22.02.2017). 9. Курс российского трудового права: в 3 т./под ред. Хохлова Е. Б. СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1996. Т. 1: Часть общая. 573 с. 10. Ярошенко О. М. Правовий статус сторін трудових правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 1999. 18 с. 11. Чиканова Л. А. Применение трудового законодательства к служебным отношениям на государственной гражданской службе: теория и практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. М., 2005. 312 с. 12. Александров Н. Г. Трудовое правоотношение. М.: Юрид. изд-во М-ва юстиции СССР, 1948. 336 с. 13. Мельник К. Ю., Бабенко А. О. Проблеми юридичних гарантій трудових прав працівників при укладенні, зміні та розірванні трудового договору: монографія. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 240 с. 14. Советское трудовое право: учебник/под ред. А. С. Пашкова, О. В. Смирнова. М.: Юрид. лит., 1988. 608 с.

Надійшла до редколегії 24.02.2017

Бортник С. Н. Понятие «трудовые правоотношения с полицейскими»

Проанализированы научные подходы к определению понятия «трудовые правоотношения». Рассмотрены структурные элементы трудового правоотношения, проанализированы основания возникновения трудовых правоотношений. Исследованы особенности трудовых правоотношений с полицейскими. Дано авторское определение понятия «трудовые правоотношения с полицейскими».

Ключевые слова: трудовые правоотношения, полицейский, орган полиции, работник, работодатель.

Bortnik S. M. The term “labor legal relations with the police officers”

The author of the article has analyzed the scientific approaches to determining the concept of “labor legal relations”. Structural elements of labor legal relations have been considered, the reasons of the origin of labor legal relations have been analyzed.

The features of labor legal relations with the police officers have been studied. Special attention has been paid to the fact that the police officers are specific subjects both of labor law and labor legal relations. This specificity is due to the functions and tasks of the police and to the nature of the activities. It has been noted that the employer within the studied relations is the state, and the police acts on its behalf. The author has specified on the duality of the status of the head of a police agency: on the one hand – as a representative of the employer, i.e. the police agency, on the other – as a police officer. The object of labor legal relations with the police officers is the actual process of service and financial support that a police officer gets for it. The author argues that the order on the appointment to the police position should be regarded as the main and independent constitutive legal fact, because the origin of labor legal relations with the police officers is associated to its publication.

The author has provided own definition of the concept of labor legal relations with the police officers – that is a legal relationship of a police officer and the state, where the police acts on behalf of the state, concerning the service and salaries arising on the basis of the order about the appointment.

Keywords: labor legal relations, police officer, police agency, employee, employer.

